
M Ű T E R E M

LÓSKA LAJOS

Három művész — három mű

Napjainkban mélyreható átalakulás zajlott le és zajlik a hazai képzőművészetben. Már nem beszélünk egyetlen hegemon ábrázolásmódról, mint például a hatvanas években a posztimpresszionizmusról, az összképet a stílusok és szemléletmódok sokszínűsége határozza meg, amin belül természetesen megfigyelhetők bizonyos erővonalak, csomópontok. Úgy tűnik, visszaszorulnak az avantgarde törekvések, jelentősen csökken a szerepe a pop arttól ösztönzött, a mű tárgyvoltát hangsúlyozó, a hulladékot, a civilizáció kacatjait felvonultató alkotásnézőnek. Elorvadásban vannak, vagy stagnálnak, a minimal artos, az újonstruktivisták és a konceptualista tendenciák. Tért hódít viszont a modern művészet emlékeztetőkiesését megszüntető, az archaikus és klasszikus művészettörténeti motívumokat akár hommage-ként, akár parafrázisként feldolgozó irányzat: a tranzavantgarde. Hogy a hagyományok, a különböző művészettörténeti stílusok vállalása, illetve felhasználása újból előtérbe került a művészetben, ez az analízis, antiesztétikus irányzatok kifulladásának a logikus következménye. A részekre bontás egy fokon túl, értelmét veszti, ismét kitágul, gazdagodik a képzőművészet formavilága és témaköre. Többek között ezért született meg a posztmodern építészet, szobrászat és festészet, mely irányzatok szerepe végső soron meghatározó napjaink képzőművészetében. A hagyományvállalás, a folytonosságtudat megerősödése, a művészettörténeti stílusok és korszakok beépülése fordulatot, változásokat eredményezett a modern képzőművészetben. A posztmodern szemlélet szakított a század tízes évei óta élő és a hetvenes évekig fontos szerepet játszó avantgarde felfogással, mely a minimal és a koncept arttal eljutott a végső redukcióig, de a hegeli jóslattal ellentétben a művészet nem szűnt meg, sőt, újjászületett, talált egy új formát, amelyben megvalósíthatja önmagát.

A new wave alkotások mellett természetesen többféle műfajban és kifejezőmódban is készültek és készülnek művek. E sokszínűséget bizonyítandó, három eltérő szemléletű és különböző anyagokkal, technikával dolgozó alkotó egy-egy munkáját szeretném bemutatni. E három képzőművész festményét, szobrát és installációját sem stílusosan, sem tartalmilag nem kapcsolja egymáshoz semmi igazán. Csak egyvalami emeli egymás mellé őket: a minőség.

SZIRTES JÁNOS: *A nagy kép*, textilfestés, 182x280 cm, 1984. Szirtes alkotói útja is azt a fejlődésvonalat követi, amit a nyolcvanas évek legele-

jétől számos hazai avantgarde művész pályája mutat. A konceptuális (*Erdély Miklós*), vagy újkonstruktivista (*Bak Imre, Nádler István*) kifejezőmóddal dolgozók közül sokan stílust váltottak és eljutottak a transzavantgarde-ig. Ez történt az akciókat szervező, rendező, de klasszikus műfajokban is tevékenykedő, festményeket és grafikákat is készítő Szirtes János esetében.

Az újfestőiség megjelenése a hazai képzőművészetben különbözik más országokban történő elterjedésétől. Magyarországon előbb volt meg az irányzat elmélete, és csak ezután születtek meg az ebben a felfogásban készült művek. Itthon tehát mintegy belenőtt a más szemléletet valló avantgarde a transzavantgarde-ba, annak ellenére, hogy a két kifejezőmód sok mindenben különbözik egymástól, a stiláris kérdéseken túl, olyan jelentős szemléleti kérdésekben, mint a történelem, illetve a művészet folytonosságának a megítélése.

Szirtes János az elsők között csatlakozott az új irányzathoz, a transzavantgarde kiállításoknak szinte mindegyikén részt vett. Ott volt 1984 tavaszán az újfestői kifejezőmóddal dolgozó művészek első csoportos, viszonylag szűk körű és szinte kritikai visszhang nélküli tárlatán a pécsi galériában, szerepeltek művei a néhány nappal később a Fészek Művészklubban nyíln, és természetesen részt vett az igazi sikert hozón, a *Frissen festve* címűn. Szirtes ez utóbbi tárlaton bemutatott munkája az *Inkák kincse* (1984.) szemléletileg és stilárisan is érezhető rokonságot mutat az 1984-es Stúdió-kiállításon szereplő *A nagy képpel* (1984). Mindkét festmény magán viseli a transzavantgarde meghatározó jegyeit, a művészet-

történet, a népművészet elemeinek a kompozícióba való beépítését, illetve az újszubjektív-expresszív előadásmódot. Az *Inkák kincse* nemcsak címmel, hanem a képfelületen megjelenő motívumokkal is utal a prekolumbián művészetre. Ugyan e kultúrkörre való hivatkozások, továbbá az absztrakt expresszionizmust, a gesztusfestészetet idéző kifejezőmód jellemzi *A nagy képet* is. De ez utóbbin az indián kultúrkörbe tartozó jelek megjelenése már szinte formális, hiszen a festmény lényegét a gesztusok ösztönös hömpölygése és a színek tobzódása adja. Ha Szirtes kifejezőmódjának rokonait keressük, elsősorban A. R. Penck művészetében a gesztusfestészetben találjuk meg, továbbá a városi folklór falifirkáinak, spray-vel fújt ábráinak a világában. A fehér vászonra felhordott, nagyrészt fújt, színes gesztusok nyugtalan formáik és erős szíkontrasztjuk révén, egyfajta vibrálást kölcsönöznek a festménynek. Mindez, a formák és színek spontán áradását, a természetességet és az önfeledt játékosságot a nagy méret aláhúzza, kiemeli.

Szirtes János legújabb festményeinek és grafikáinak stiláris jellemzői alapján a transzavantgarde szubjektív, újfestői, formailag a gesztusfestésztől merítő alkotói közé sorolható.

TORNAY ENDRE ANDRÁS: *Kötődés*, fa 77x80x30 cm, 1984.

A hazai művészetben egy meghatározó, színvonalas irányzatot képviselő, a népi tárgy- és formakultúrából, a prehisztorikus művészetből, valamint a népi építészetből merítő alkotók legtetszesebbjei között tartjuk számon Tornay Endre András, aki faházak összeillesztett grendáinak, a székelykapuk ácsolt szerkezeti elemeinek átértelmezett formáiból építi fel plasztikáit. (*Virrasztók*, 1982). Tornay érdeklődési köre, formavilága és anyagválasztása – mindketten fával dolgoznak – rokon e kifejezőmód másik jelentős képviselőjének, Samu Gézának művészetével, de el is tér tőle. Samu felületkezelése hangsúlyozottan darabos, elnagyolt, Tornayé finomra megmunkált, csiszolt, artisztikus. Samu egy az egyben is felhasznál tárgyakat szobrai készítésénél, Tornay a legritkább esetben indul ki direkt motívumokból, nem épít be „talált tárgyat” kompozícióiba.

Az Erdélyből származó Tornay Endre András, a hetvenes évek második felében Magyarországon érett igazán művésszé. Fém szoborkísérletei után az *Ünnep* című munkáján már saját hangján szólal meg és az anyagot – a fát – is megtalálja, mellyel legjobban ki tudja fejezni magát.

A *Párkák* (1983) című szobrán, a már néhány mondattal jellemzett formaelemekkel dolgoz fel eredeti módon egy mitológiai témát. Stilizált kétkerékű kocsin keretben három gömbölyített végű oszlop áll. A három oszlop mindegyikéről fából faragott lánc lóg le, a végükön korong alakú nehezék. A cím által sugallt mitológiai történetet a szoborra vonatkoztatva: az élet fonalai, láncai. De az alkotás esetében nem a kifejezett „story” az érdekes, hiszen az túl van a verbalitáson. A plasztikai elemek feszültségére, tömörszerűségére, illetve a könnyed mobilis formákra épül a mű: a behatároló forma, a keret által rögzített, hangsúlyozott három oszlop erő sugároz, szemben a lelógó falánc esetleges, amorf alakzatával.

Az 1984-es Stúdió-tárlaton kiállított *Kötődés* (1984) című faszobra, mint címe is mondja, a valahová való tartozásra, a valamihez való kötődésre utal. Természetesen a plasztika nyelvének ilyen direkt, a címből kiinduló

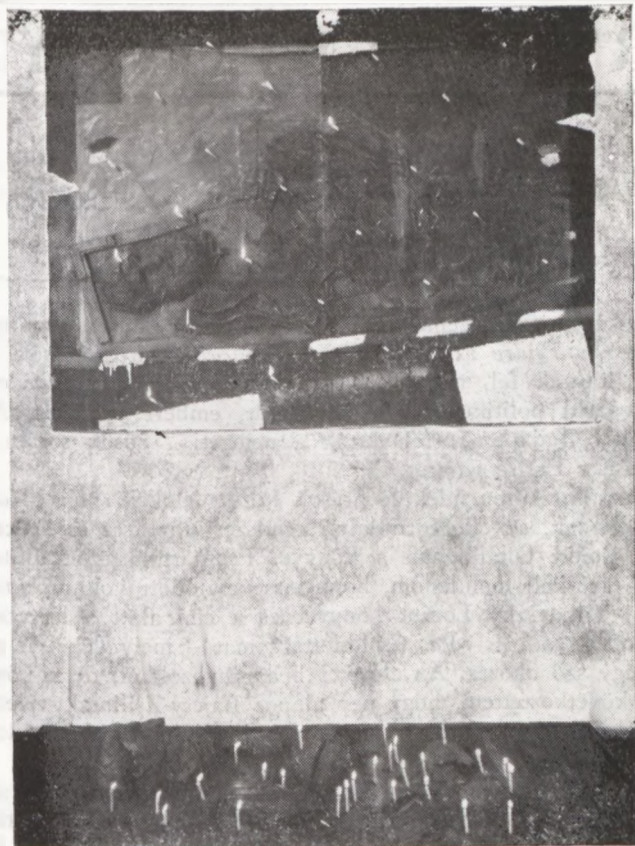
„Lefordítása” óhatatlanul is mondanivalójának a leegyszerűsítéséhez vezet. Mielőtt véleményt alkotnánk róla, vizsgáljuk meg alaposabban a szobrot. S bár leírása bizonyos szempontból kicsit már értelmzése is, azért megpróbálom a munkát a lehető legsemlegesebben bemutatni. Egy deszkalapra emlékeztető talapzatról két majdnem függőleges, egymástól eltérő irányba dőlő pózna és egy félkorong forma emelkedik ki. Mindhárom fo-

nállal egymáshoz kötött tárgy, jellegében és funkciójában más és más: az első, a legmagasabb, egy felül vékony, majd kiszélesedő, aztán ismét elvékonyodó figurára, vagy árbocra utal, ez hozzá van erősítve egy póznához, amely mintegy segít fogva tartani a félkoronggal együtt. A látogatónak, ha hosszabb időt tölt a szobor előtt, az első asszociációja egy vitorlás hajó: a két vékonyabb függőleges rúd az árboc, a harmadik, masszívabb forma a hajó tatja. De egy idő múlva ezt a felvillanó képet elvetjük, hiszen a cím is mást sugall, és így eljutunk egy kőhöz kötözött alak képéhez. A kompozíció elején magasodó, kifelé dőlő figura el akar szakadni az őt fogvatartó, ugyanakkor a kompozíciót is kiegyenlítő félkorongtól. A két tárgy között levő cövek összeköti a két, tömegében ellentétes formát, ugyanakkor segít visszatartani az eliparkodó, stilizált figurát. Számptalan dologhoz köthet az ember: egy eszméhez, a kedveséhez, a szülőföldjéhez, de akár egy hétköznapi tárgyhoz is. Az elszakadás kínját és a maradás terhét egyaránt sugallja a szobor, illetve éppen azt az érzékeny egyensúlyi helyzetet rögzíti, amikor még nem dőlt el, mi történik majd: elszakad a szál, fellazul egy beidegződött kapcsolat, és új irányba indul el valaki, levette minden terhét, de ugyanakkor kiszakad a megszokott biztonságos helyzetből; vagy esetleg túl szorosak a kötöttségek és örökre ott marad a figura, minden terhével együtt, esetleg e terhét vonszolva lép tovább?

A munka azért tökéletes, mert mindezt az érzést a formákkal, az arányokkal és a tömegekkel tudja érzékeltetni.

JOVIÁN GYÖRGY: *Mediterrán szertartás*, vegyes technika, 140x180 cm, 1984. Jovián György tevékenysége a hazai képzőművészetnek a pop artban gyökerező, a pop művészet által megtermékenyített vonulatához kapcsolódik. Ide köti anyaghasználata, felületkezelése, dolgozzék bármilyen műfajban, készítsen rajzot, festményt, vagy installációt. Jovián művészete tehát a *Lakner László* munkásságáig visszamenő újtárgyas kifejezőmóddhoz köthető, de nem közvetlenül, hiszen az Erdélyben élő alkotó csak a hetvenes és a nyolcvanas évek fordulóján Budapestre kerülve kapcsolódik be igazán a magyarországi művészeti életbe, ahol viszont kiforrott stílusával, kitűnő rajzkészségével, hamar felhívja magára a figyelmet. Az 1982-es salgótarjáni országos rajzbiennálén szereplő, az elmúlásnak emléket állító munkája az *Exitus* (1982), majd az 1983-ban készült *Magánpiramis* még a közvetlen pop art hatást, a tárgyias szemléletből való konkrét kiindulást tükrözik. Az 1984-es Stúdió-kiállításon bemutatott *Mediterrán szertartás* (1984) viszont már az újtárgyas szemlélet és a transzavantgarde ideáloknak az összefonódását, egyéni hangú műben való ötvözését példázza. A nagy méretű installáció felső része falra akasztott plasztikus kép, a tépett, enyészetet, elmúlást idéző felületből egy antik fej emelkedik ki. E múlt előtti tisztelgés, az antikvítás témává emelése már az újeklektika sajátja. A falra függesztettel egyenlő nagyságú földre fektetett reliefen a már bemutatott téma kiálló megrongálódott antik szoborfej, a test részecire utaló töredékek, illetve a pop artos, plasztikus háttér a múltnak és a tárgyaknak ez az ötvözése jellemzi a munkát. A direkt kifejezőmód mindenképpen előnyére válik az alkotásnak, mert meggyőzővé, szinte életszerűvé teszi a bemutatandó tárgyát. A hommage-jelleget alá-

húzza, gyertyákat is állított kompozíciójára Jovián György. Emlékezés, tiszteletadás tehát a *Mediterrán szertartás*. A művészettörténet modern művészet által történt újrafelfedezésének az emlékműve, melyen Jovián a színekben és formákban gondolkodó képzőművész a hétköznapi tárgyak és anyagok direktsége, nyersége segítségével idézi meg az antikvitás szellemét.

A festő-grafikus munkásságát a transzavantgarde-nak nem a szubjektív-expresszív, elsősorban a piktúrában hódító válfaja termékenyítette meg, hanem az újklektikához közel álló, személytelenebb, hangsúlyozottan a történelemre, a különböző stíluskorszakokra építő ága.

A bemutatott három eltérő módon kiteljesedő művészpálya, illetve ennek a dolgozatban vázolt egy-egy konkrét állomása, azt dokumentálja, hogy a sokszínűség, az egymás mellett létező kifejezőmódok, az egyéni kezdeményezések biztosítják a modern magyar művészet ideális fejlődését, csak ebben a légkörben születhetnek valóban színvonalas alkotások, csak egy nyitott, nem monolitikus művészet lehet a minőség garanciája.